

در دیجی جلد

ماهیت - نیسانه ۱۹۲۵

صاپی : ۱

ذار الفنون

ابن سیافا و شیرجوف عرب

فلسفه ، اجتماعیات ، تاریخ ، جغرافیا ، ادبیات

ابکی آبده ب نشر اولنور

مندرجات

- | | |
|-----------------------|--|
| [کوپریلی زاده فؤاد] | اسکی تورکرده دینی سحری بر عنده : یاغمور طاشی |
| [محمد شرف الدین] | جنگیز خان [« ابن عربشاه » دن مترجم] |
| [نجیب عاصم] | تورک دیلنک تاریخی صرف |
| [کوپریلی زاده فؤاد] | آذری ادبیاته دائیر نوطلر : « حسن اوغلی » و « حبیبی » |

استانبول — مطبعة عاصمه

۱۹۲۵

حسن او غلی

[شیخ عز الدین پور حسن اسپراین]

بِکون المزده موحد و شیقه‌له کوره ایلک آذری شاعری اولق اوزره طانیدیغمز
شیخ، بیویک صوفی « شیخ عز الدین پور حسن اسپراین » در . اساساً « اسپراین »
تورکلرندن اولان بو « پور حسن » یعنی « حسن او غلی » نک ترجمه حالی حقنده فضنه
معلوم‌آموز یوقدر؛ یالکز، معروف صوفی « شیخ رضی‌الدین علی لالا » خلفاسندن
« شیخ جمال‌الدین احمد ذاکر » ک مریدی اولوب « مرد عارف و موحد و مجدوب سالک »
اولق اوزره طانیدیغی بیلیورز . حیاتی و مناقبی لا یقیله مضبوط او لمایان « شیخ رضی‌الدین
علی لالا » نک [بوکا عائد تفصیلات ایچون : ایلک متصرف‌لر، انده قسه مراجعت] ۶۴۲ ده
وفات ایتدیکنی دوشونور سهک، او نک مریدینک مریدینی سکزنجی عصر ک ایلک نصفنده
یاشامش عد ایده بیلیرز .

اساساً تورک و تورک شاعری اولق اعتبار به افاده‌سی بر قاتداها کسب قیمت ایده‌ن
« دولتشاه بن علاء‌الدوله بختیشاه الغازی السمرقندی »، بوداتک مکمل برشاعر اولوب
تورکجه و فارسی شعر لر یازدیغی، دیوان‌نک آذربایجان و رومده پک مشهور اولدیغی،
تورکجه‌ده « حسن او غلی » فارسیده ینه عین معنایه اولان « پور حسن » تخلص ایتدیکنی
بیلدریور . اسکی مجموعه‌لرده بعض فارسی اشعارینه تصادف ایدیلن بوشاعر لک بر غزل‌نی
« دولتشاه » تذکره‌سنده ذکر ایتمکده درکه، سائز اثرلری حقنده‌ده آز چوق بر فکر
ویره بیله جکی جهته عیناً نقل ایدیبورز :

شو خ و بیرم فتادست نکارم چه کنم
برد اندیشه او صبر و قرارم چه کنم
سر زنش میکندم خلق که زاری تا کی
من دل سوخته چون عاشق زارم چه کنم

ماه رویم چو بدیدار نیامد روزی
 شب تاریک ستاره نشامن چه کنم
 یار دل برد و پرداخت بدلداری من
 او زمن فارغ ومن بی دل و بارم چه کنم
 غم معشوق در افکند زپایم چه دوا
 کشت از عشق پریشان سروکارم چه کنم
 چون خداد در دوجهان روی نکو دارد دوست
 من که پور حسنه دوست نکارم چه کنم

بو غزلدن و اساساً معروف برصوفی او ملاسندن آکلاشیلیور که، «حسن او غلی» نک اثر لری هر حالده صوفیانه بر ماهیتده در. «سنائی» نک، «مولانا» نک و سائر بوقبیل بویوک ایران متصوف - شاعر لرینک تأثیراتی آلتنده قالدینی، بوبرتک غزلندن بیله پکایی آکلاشیلیور.

دو قوزنجی عصر صوکلرنده بیله آذربایجان و آناطوی تورکی آراسنده حالا دیوانی معروف اولان بو بویوک شاعر که تورکجه اثر لری شیمدی یه قدر مجھول ایدی. اخیراً «لیدن» کتبخانه سنده، «سیف سرایی» نک ۱۵۵۳ نومروده مقید «کلستان ترجمه‌سی»، نی [بو اثر حقنده باقکز: توری یوژه‌ف، تورک دیلی یادکار لری، ملی تبعملر جموعه‌سی، چنجی صاییده] محتوی جلدده بونک برتک تورکجه غزلنه تصادف ایتدک [بو خصوصده عزیز دوستم مستشرق «دو قتور قرامه رس» که یار دینی شکرانله ذکر ایتمک مجبور یتنده‌یم]. عین جلدده «سیف سرایی» نک او کا بر نظیره‌سی ده مقید اولدینی جهته، بوندن، «حسن او غلی» نک یا او نکله معاصر یاخوداوندن بر آزاداها اول یاشامش اولدینی استنباط ایدیلکده در. بویکی و شیقه‌لر، «حسن او غلو» نک سکنی نجی عصر نصف اولنده یاشادینی حقنده او لجه سردایت دیکمز نقطه نظری تأیید ایتیکی کی، اونک شهر تنک تورک عالمنک دیکر ساحه‌لر نده، خوارزم، «قیچاق» و «مصر» دده منشر اولدینی آکلا تقده در؛ غزل عیناً املاسیله و یا کلیشلقلریله [دو غرسنی ده کوسترمک او زره] عیناً نقل ایدیورز:

آپری کونکولی ییر خوش قریوز جان فزا دلبر
 نه دلبر دلبر شاهد نه شاهد شاهدی (شاهد) سرور
 من اولسام سن بتی (بت) شنکل صراحی ایلما قل قل
 نه قل قل قل (قل) باده نه باده باده احر
 بشیمان کیتادی هر کیز سنون کلان ایچتکوم باده

نه باده باده (ء) مسی نه مسی مسی (ء) ساغر
 شها شیرین سوزونک قیلور مصردا بیرزمان کاسد
 نه کاسد کاسدی (کاسد) قیمت نه قیمت قیمتی (قیمت) شکر
 تو تو شما نجادر آتش بلور ماز خصلتی (خصلت) عنبر
 نه عنبر عنبری (عنبر) سوزش نه سوزش سوزشی (سوزش) مجر
 از لدا جایم ای چیندا یزیلدی صورتی (ت) معنی
 نه معنی معنی صورت نه صورت صورتی (ت) دفتر
 حسن او غلی سنکا کرجه دعاجی دور ولی صادق
 نه صادق صادق (ق) بنده نه بنده بنده جا کر

سیاسی و معنوی قاریشیقلقلر، بحرانلر نتیجه سنده طریقتلرک قوتلندیکی، تصوف
 ائرلینک چوغالدیغی بر دورده یتیشه رک، ائرلینی آذربایجان و آناتولی تورکلری آراسند
 عصر لوجه یاشاتان - مثلا «احمد داعی» نک بوتون ایلک تذکرلرده مندرج معروف بر
 غزلی عیناً «حسن او غلی» نک بو غزلانه نظیره در - بو شاعرک آذری لهجه سنی قوللاندیغی،
 بو برتک غزلدنده آکلاشیلیور . باشقاتورلو او لسه، «آذربایجان» و «روم» ده شهرت
 قازانه سی ناقابل ایضاح قالیردی . مصرده کی شهرتی ده، داها زیاده، مصرک او زمان کرک
 قیچاق و کرک آذری - آناتولی ائرلینی عین علاقه ایله تعقیب ایتمه سندن دولاییدر .
 بزجه «روم» دن مقصدده، داهازیا، آذری لهجه سنک حکمران او لدیغی «شرقی آناتولی»
 ساحه سی دیمکدر . مع ما فيه، غربی او غوز لهجه سنک هنوز شرقی او غوز لهجه سندن
 تمامیله آیریلادیغی دورلرده، بو ائرل مرکزی و غربی آناتولیده شبهه سزکه او قو نمش،
 سویلشددر . عجیبا «عاشق چلبی» نک او تجی عصرده آناتولیده معروفیتی سویله دیکی
 «حسن او غلی تورکولری»، بو شاعر دمی عائدر؟ بو کا پک احتمال ویرمه مکله برابر،
 «پور حسن» ه عائدر بعض الهمی و تورکولرک، - بلکه بعض لهجه تعدیلاتنه او غرایه رق -
 آناتولینک غربی ساحه لرینه انتقالی واوراده یاشامه سی امکانی ده بو سبو تون ردایده مهیز.

«حسن او غلو» نک بو تورکجه غزلی، او نک عروض وزتی قوللاندیغی کوستیریور.
 عجیبا بو صوفی، «احمد یسوی» کبی، هجا وزنیله ده الهیلر یازمادی؟؟ بونی قطعی اولارق
 سویله یه مهیز . آنجاق «رضی الدین علی لالا» نک «احمد یسوی» ایله مناسبتی دوشونلورسه،
 «حسن او غلی» نک هر حالده او بويوك تورک صوفی سنک ائرلینه بیکانه قلمدادیغنه و حتی
 بلکده او نک اثرینه اقتفا ایده رک او طرزده شعر لرده وجوده کتیر دیکنه حکم ایدیله بیلیر .

فارسی شعرلرندہ کی «پور حسن» مخلصنی تور بکھ اثرلرندہ «حسن اوغلی» نہ جویره جک
قدر ملی لسانه اهتمام کوسترهن بوصوفی شاعر، صنعت غایه سخن زیاده تور ک کتله سنہ
کندی لسانیله تصوف اساسلرینی آکلامق غایه سنی تعقیب ایتدیکنندن، هر حالدہ هجاوز نیله ده
برچوق منظومه لر، یازمشدر ظن قویسندہ یز. مستقبل تدقیقات، آذری ادبیاتنک - معلوم نز
اولان - بو اک اسکی سیاسنہ عائد سائر اثرلری میدانه چیقاره جو اولور سه، آذری
ادبیاتنک الْمَجْهُول بردورمی بردن بره تنور ایده جکدر.

۷

جی

« حبیبی » نک ایلک دور لرینه عائد معلوماتی بزه « سام میرزا » هجری ۹۵۸ ده یازمش
اولدیغی تذکره ده ویریور. اوکا کوره « حبیبی » آذر بايجانده - « کوکچای » ناحیه سنده -
« بر کشاط » قصبه سنده طوغمش و « آق قویونلو » حکمدارلرندن « سلطان یعقوب » ک
لطف تربیتیله یتیشه رک طبع شاعرانه سی انکشاف ایتمشد. فقر و ضرورتندن دولایی
کنجلکنده چوبانلقله کچینمکه مجبور اولان « حبیبی » نک سلطان یعقوبه انتسابی تحف
بر تصادف سایه سنده اولدی : حکمدار ، معتادی وجهله برکون آوه چیقمشدی ؟ یولده
بر چوبانک قوزولر او تلاتندیغی کوردى ؟ هر نه دنسه مراق ایده رک معیننده کیلردن برینی
ایشی آکلامق ایچون کوندردی . « حبیبی » نک یانه کلن ملازم کنج چوبانه صوردی :
- بو قوزولر کیمکدر ؟

طبعاً ظريف و حاضر جواب اولان «حبيبي» ، توركڭ بوسؤالنە شوجوابى ويردى :
— قويونلرلە .

— کویکزك بويوكلى كىملار ؟

— اوکوزلر ھىسىندن داھا بىوڭدر .

— بن اونى سورمۇرم . اىسلەر پېشوالق ايدىللىرى سورىيورم .

— سنک کی بردات کو مزہ کلمجہ پیشوالق ایدنلر ایتلر کو پکلر در .

تورك بوجوابردن حدتلنهرك توركجه باغيردى :

-- ای نه چاپایدوم من سنی !

« حبیبی » بونك آلتندەدە قالمایه رق شو جوابی ویردى :
— چاپا کورکە يولداشلرک کىتىدى .

بومكالىمەدن ھېچ مىنۇن او لمایان تورك ، همان حكمدارك ياننە عودت ايدەرك آرادەكى سؤال و جوابلىرى آكلاتدى . شعر و صنعته ، ئىزرافت و نىكتەدانلغە فوق العادە مىجدۇب اولان « يعقوب بىك » ، بو چوبان چوجوغۇنىڭ فطرى بىر استعدادە مالك اولدىغى در حال آكلادى ؟ واونك تربىيەسىنە ، انكشاف معنويسىنە ھەمت ايتىدى . بوصورتله ، سرائيندەكى بىرچوق تورك و عجم شاعرلىرىنە كىنج و مستعد بىر تورك شاعرى داها التحاق اتىش اولدى .

« او زون حسن » لە او غلى وقارىدەشى « سلطان خليل » دن صوکرا عراق عرب و عجم ، فارس ، كرمان ، آذربايچان ساحەلرندە حكمراز اولان بو ذوق پىست و منور حكمدارك سلطنتى ٨٨٣ - ٨٩٦ سىنه لرى آراسىنده اولدىغى جەتلە - « امير كاىالدين حسين » لە « مجالس العشاق » يە « منجم باشى » تارىخىنە نظرأً مش شارالىھك وفاتى ٨٩٦ دەدر - يوقارىكى واقعەنك بىر مەدت ئەرفانىدە او لماسى طېيىعىدۇر . « سلطان يعقوب » دن صوکرا ، « شاه اسماعيل صفوی » نك او حوالىدە تقرير نفوذ و آسايش ايمەسىنە قدر كچن آنار شى زمانى اثناسىنده « حبیبی » نك نزەدە و ناصل ياشادىغى بىلمىورز . « سام ميرزا » نك روایتنە كورە مؤخرأً « شاه اسماعيل صفوی » نك نزدینە كله رك مظھر التفات اولدى ؛ شهرت و مزىتى اعتبارىلە باامر حكمدارى « ملك الشعرا » لقىيلە تكريم اولۇندى . « خطائى » مخلصىلە يازدىغى توركى شعر لە ملى لسانە و ملى ادبىاتە اعتنا كار اولدىغى كۆسترن بوشىعى تورك حكمدارىنەك « حبیبی » كىي بويوك بىر تورك شاعرلىرىنە بىر قدر توجه كۆسترمەسى پك طېيىعىدۇر . « سام ميرزا » نك روایتنە نظرأً ، شاه اسماعيل او كاهزىل طرىيەلە « كرزالىن بىك » لقبى ويرەشدەر . « سام ميرزا » بىر قىصە ايضاحتى اتىام اىچۇن على الاصول شاعرلەك اىكى بىتىنى ذكر ايلە اكتفا ايدىيور :

سەندىن اوز كە يارىم اولسە اى پىوش سىمەن
كۈرۈم اولسۇن اوْل قبا اكىنەمدە پىراھن كىفن
چىقىمايە سوداى زلفك باشىن اىمە كىر يوزايل (يىل)
استخوان كەلم اىچىرە دوتىسە عقربىلر وطن

بزم تذکرەلرک ويردكلرى ايضاحاته نظرآ اسماعيل صفوينىڭ ملکالشەراسى «حىيى»، «عاشق چلى» ايله اكثىرا اوكا استناد ايدن «حسن چلى» نك ادعالىينه كوره «بايزيد ثانى» دورى او اخرندە استانبوله كلىشدەر. پك مىكىندركە «حىيى»، استانبوله يا ووزك سنه جلوسى اولان ٩١٨ ده ويا اوئدن بىر آز اول كىش اولسون . اوئله استدلال ايدىليوركە ، شاه اسماعيلك عراقى ضبط وتسخىر ايتدىكى ٩٠٨ سنه سىدن صوڭرا يعنى ٩١٨-٩٠٨ سنه لرى آراسىنده مشارالىيەك «ملک الشعرا» لغى و ندىملىكى ايله تلطيف ايدىلەن «حىيى» هى نە سېيەمبى ايسە اورادن آيريلوب ٩١٨ ده ويابوتارىخىن بىر آزاول استانبوله كىك مجبوريتى حس ايتىشدەر . او تارىخىلدە آذرى شاعىرلەرنىن استانبوله كىنلر يوق دىكلى ؟ داها اوئدن يىللرجه اول باشلايەرق مؤخر آدە عصر لرجه دوام ايدن وبالخاصە او تىجى عصر ائناسىنده پك قوتلەن بىر «استانبوله كىلە» جريانى حقىنە المزدە كافى درجه دە معلومات واردە . حتى شاه اسماعيل شاعىرلەرنىن «شاهى شرقى» نك دە سلطان سليم زمانىنە استانبوله كىلدىكىنى بىلىورز . يالكىز، «حىيى» كى «ملک الشعرا» لقلە تكريم ايدىلەن بىر شاعر كە ، صفوى سرايىنەكى پارلاق موقۇنى بىراقەرق استانبوله كىلەسى براز معنيداردر . «حىيى» نك وفاتىندىن اپى صوڭرا يازىلش اولان تذکرەلر مزك بونك اسبابى حقىنە بىرىسى سوپەمه مسى طبىعى اولسە بىلە ، «سام ميرزا» كى بوجادىھى پك اىي بىلمەمىي اىجىاب ايدن بىر مؤلفك بو مهاجرت حادىھى حقىنە تمامىلە ساكت دور مەسى ، بونك خصوصى و مهم بىر سېيدىن ايلرى كىلدىكىنى ايمالىدۇر . بىر كون اول مقبول و مرغوب اولانلرک ايرتىسى كون منكوب و منفور اولمەلرى شرق سرايىلەرنىدە كىثيرالوقوع بىر حادىھ اولدىغاندىن، «حىيى» دەنك بويە بىر منكوبىت نتىجەسىنە استانبوله التجا ايتەمىي پك مەختەمىلدر .

«حىيى» استانبولىدە ناصل ياشادى ؟ ناصل بىر قبوله مظھر اولى ؟ بوكادا ئىز تذکرەلر مز تمامىلە صامتىدر . ئاسكى تذکرە جىمىز اولان «سەھى بىك» ، ٩٤٥ ده يازدىن ئىزىدە اوئدن بىلە بىلە ايتىمور . يالكىز «عاشق چلى» شخصى و شعرلىرى حقىنە شومطالعەيى يورۇتىور : «اھل علم شىوه و سياحت پىشە كىسىنە ايدى . ادارى عجمانە و خلاف اسلوب شعرا زمانەدر . طبعىنە تصووف بويى ، شعرنە عشق چاشنىسى واردە . بىر مىسىز مشهور آكا نسبت اولونور :

دون كوردم اول نكارى طربناك وار جىند
كافور ايلە دستەلەمش عنبرىن كىند

بقدم شکنج طرهسته زار و مستمند
 بر شخص ناتوان او تورور کردنده بند
 کیمدر بومسکین اول نه رسندر دیدم دیدی
 زلفم کندی طوئیغی جانکدرر سنک
 بو ایاتی دخی حقا که عاشقانه در :
 کرسنکچون ایتمه چاک ای کل نازک بدن
 کورم اولسون بوقبا اکنمده پیراهن کفن
 کیتمیه باشدن خم زلفی خیالی سن مهک
 استخوان کلم ایچره طوتسه عقربلر وطن

اکثریته « عاشق چلبی » دن استفاده ایتش اولان قینه‌لیزاده « حسن چلبی » دههان
 هان بوطرزده برمطالعه یورو تکله برابر، « لطیفی » یی تأییداً اونک « سلطان سلیم » دورنده
 [٩٢٦ - ٩١٨] وفات ایتدیکنی تصريح ایدیورکه، بالخاصه شایان دقتمر : « دیار عجمدن
 سلطان بازیزد زماننده رومه کلش پرکاروار نقطه جهانی آیاغی آلتنه آمش عالمی سیاحت
 ایله‌مش اهل علم و معرفت کم‌نه ایدی. اکرچه‌داداسی عجمانه لکن شعری عاشقانه و کندونک
 بر طرز مخصوصی وارد که آنده‌یکانه ایدی. سلطان سلیم خان دورنده وداع جهان ایتمشده ».« لطیفی » نک بو شاعر حقنده یورو تدیکی مطالعه‌ده بونلردن تمامیله فرق‌سزدر : « عجم سر
 حدینه قریب یردندر. سلطان سلیم طاب ثراه دورنده نقل ایتدی. ترکی نظم ناظم‌نندندر.
 بر طرز خاص واسلوب مخصوصی وارد. بوفنده فرزانه و طرزنده یکانه در » : « لطیفی »
 بونی متعاقب « سام میرزا ، عاشق چلبی ، حسن چلبی » طرف‌نندن‌ده قید ایدیلش اولان
 مشهور ایکی بیتی نقل‌دن صوکرا ، کندیسنک اوکا بر نظیره‌سنی‌ده ذکر ایدیور :

بر نظر کیتمز خیالک چشم‌ه سار دیده دن
 بر پریدرکه پیکار او لشددر آ کاوطن
 کیتمیه باشدن خط سبزک خیالی دوستم
 کر مزارم اوستنی طوتارسه سرتا سرچمن
 قائمم خم اولدی غمدن دست بوسه چاره یوق
 بغره طاشرلر باصم خانم کبی ای سیم تن

« اولیا چلبی » نک ویردیکی معلومات سایه‌سنده « حبیبی » نک مدفنی بیلیورز. بوبویوک
 سیاح، « سلیم اول » شاعر لرینی صایارکن « حبیبی » یی او نو تادیغی کبی، آریجه « سودلیجه » ده
 « جعفر آباد » تکیه‌سندن بحث ایدرکن‌ده شو قیمتدار ایضاحتی ویریور :

زیارتکاه سلطان شura « حبیبی » : کندوسی بعمر ده . شاه سلیم اولک ندماستندر . حقا که پاکیزه اشعاری وارد در . بو سودلیجه ده جعفر آباد تکیه سنه مدفوندر . « جعفری مذهبنده او لدیندن جعفر آباد تکیه سنه دفن اولونه وصیب ایتدی » دیومشارالیه بعض اسناداتده بولو نان اولدی] . ینه « اولیا چلبی » نک « جعفر آباد » تکیه سی حقنده ویردیکی ایضا حاته نظر آ ، بو تکیه سلیمان خان خداملرندن وارباب طبیعتدن جعفر نامنده بر ذات « طرفندن یا پدیریلشد . بزده او دور شعر اسندن برینک بونک انساسی مناسبیله منظوم بر تاریخ سویله دیکنی بیلیورز . « حبیبی » نک تکیه نک انساسدن اول یعنی « سلیم اول » زمانده وفات ایتدیکی حقنده کی روایته اعتقاد ایده جک اولور سهق ، « اولیا چلبی » طرفندن قید ایدیلن استادک معناسزلنی کندی کندینه تعین ایدر . بو قیدده معنیدار اولان باشلیجه نقطه ، « شاه اسماعیل » طرفندن اوکا ویریلش اولان « ملک الشعرا » لقبنک « اولیا چلبی » نک معلومی او لماسیدر . قوتله محتملدر که « اولیا چلبی » بو عنوانی دوغرودن دوغرویه مرحومک مزار طاشندن نقل واقیفاس ایتمش اولسون .

* * *

بوتون بومنابع مختلفه دن استدلال ایدیله بیلیکنکه کوره ؟ دوقوزنجی عصرک صوک واوتحی عصرک ایلک ربعلرنده یاشامش اولان « حبیبی » ، آذری ساحه سنه او لدینی قدر عثمانی تورکلری آراسندده شهرت قازانه شدر . مؤلفر مزک کندیسنی « عجم » عد ایمه لری ، « شاه اسماعیل صفوی » دائره نفوذنده کی ساحه لردن کلدیکی ایچوندر ؛ « طرزینک کندیسنی مخصوص اولوب اداری عجمانه و خلاف اسلوب شurai زمانه او لدینی » ادعایی ده ، آذری لهجه سیله یازمه سندن واو دور عثمانی شاعر لرینک مصنوع وادیلن دن آیری ، ساده ، صمیمی صوفیانه و عاشقانه بر طرزی ترجیح ایمه سندندر . « نسیمی » دن « فضولی » یه قدر - « شاه اسماعیل » ، « شاهی » کی شاعر لرده داخل او لدینی حالده - آذری بایجان ساحه سنه دوام ایدن و حتی فضولیدن صوکراده حکم فرما او لان ساده ، صوفیانه ، عاشقانه طرزک « فضولی » دن اولکی الکمهم ممثلرندن بری ده ، شبھه سز ، « حبیبی » در . تذکره جیلر مزک افاده سی ، او نلرک بوقناعتده او لدینی و آذری شاعری او ملق اعتباریله او کامهم برموقع ویردکلری کوسته بیور . نته کم عین مؤلفرک « فضولی » حقنده کی مطالعه لری ، « حبیبی » حقنده سویله دکلرینک تمامآ عینیدر . « عاشق چلبی » نک پاک ایی ثبیت ایتدیکی وجهمه بو عاشقانه - صوفیانه طرز شعر - که عمومیله « نسیمی » و « فضولی » بونک باشلیجه بویوک و معروف ممثلری او لارق طاینمقده در .

يالکز بوشاعرلر ياخود يالکز «حبيبي» يه مخصوص اولما يه رق بتون آذری ادبیاتنده عصر لرجه حکمران او لمشددر. «حبيبي» نك «جامع النظائر» ده اپی اشعاری وار سده، تام بردیوانی میدانه چيقه حق او لورسه، او نك «نسیمی، خطایی، فضولی» کی اسلاف و معاصر و معقبلر ياهنه بویوك برمشا بهتی او لدینغی بر قاتدا هاتاًیدا يده جلک و عین زمانده حیاتنک خصوصیتی‌لری ده آکلاشیله جقدر. «حبيبي» ده «عاشق چلبی» نك ادعا ایتدیکی ادای صوفیانک «فضولی» نك کنه مشابه او لدینغی، موجود داشتلرندن و حیاتنک دائز المزده موجود و شیقه لردن استدلال ایدیله بیلیور. ایچنده یتشدیکی محیطک الجا آتی، شیعی عقیده لرینک مختلف شکلر و عنوانلر آلتنده - حتی شاه اسماعیلک ظهورندن چوق اول - او حوالیده حکمران او لدینغی، و بو عقائد شیعیه نك افکار صوفیانه ایله درین مشابهت و علاقه‌لری نظر اعتباره آلينجه، «حبيبي» نك شیعی المذهب او لدینغنه حکم ایتمه‌مک امکان‌سزدر. بناءً عليه «أوليا چلبی» ده کی «جعفری - المذهب» او لدینغی حقنده کی اسناد، هر حالده بر اساسه استناد ایدیور دیکدر «بكتاشیلیق» کی قیزیل باشلقله بویوك مشابهتلر کوسترن شیعی‌الاساس زمره‌لرک او اثنالرده عثمانلی مملکتنده نه درجه شایع او لدینغی دوشون‌لورسه، «حبيبي» نك استانبولده ده بر چوق هم مسلکلره تصادف ایتدیکنه حکم او لونه بیلیر.

«حبيبي» کندیسندن پاریم عصر صوکرا اولن بویوك داهی «فضولی» او زرنده هر حالده پک مهم تأثیرات اجرا یتمشددر. | «فضولی» مشهور «دیدم دیدی» مسدسی بوکا نظیره اولارق تنظیم ایتدیکی کی، بعض پارچه‌لرینی یوقاریده تذکره‌جیلردن نقل‌ ذکر ایتدیکمز غزلی‌ده تخمیس ایتمشددر. بو تخمیس، فضولی دیواننک مطبوع و غیر مطبوع بوتون نسخه‌لرند - فقط فضولینک بالذات ترتیب ایتدیکی بر مخمس شکلنده - موجود او لدینگندن، يالکز «حبيبي» نك غزلنی نقل ایله اکتفا ایدیورز:

کر سنکچون قامیم چاک ای بت نازک بدن
کوروم اولسون اول قبا اکنمه پیراهن کفن
چیقمیه سودای زلفک باشدن ای مهکر یوز ایل
استخوان کلم ایچره طوتسه عقر بلر وطن
دوشدى شبیم باغه کل تاکل شار ایتسون بکا
سبزه‌نک هر بر کنه برد ر تاپشورمش چمن
ای کوکل عشق اهلنه هر دم کولردک شمع تک
بن دیمز مپدم که برکون آغلیه سیدر کوان

يچە دكلىسون حىبى سىنسز اي اندامى كل
چون باىر جسمىمە تىنە هر توڭ اولىش بىدىكىن

« فضولى » نك اثرلىلە جزئى آشنالغى اولان هركس ، ايلك اوقويشىدە اعتراف
ايدركە، بوسادە، صىيمى، عاشقانە ادا، « فضولى » نككىندەن فرقىزىدە ؟ و « فضولى »
هېچ شېھە يوق كە « حىبى » نك اثرلىرنىن چوق متأثر اولىشىدە. معمافيه بوطرز شعرك،
يوقارىدە عرض ايتدىكىمىز كى يالكز « حىبى » يە، يالكز « فضولى » يە دكال، « نسيمى » دن
حتى داها اولكىلەرن باشلايەرق صوك زمانلەر قدر بۇتون آذرى تورك شعرينىن مخصوص
اولدىغى اونوتىما مالىدەر . صوك بىر مطالعە اولارق شۇنى سوپىلەيم كە « حىبى »، « نسيمى »،
شاه اسماعىل، « فضولى » ايلە برابر آذرى ادبىاتنىڭ شېھەسىز بويوك استادلەرنىن بىرىدە ؟
اونك تام ديوانى ميدانە چىقارىلاجق اولورسە، بۇ، بۇتون تورك ادبىاتى اىچون پك مسعود
بۇ حادىثە تشکىيل ايدە جىكىدەر .

كۈرسىلى زادە محمد فؤاد
داوالفنون « تۈرك ادبىاتى تارىخى » مەدوسى